

En skådespelares arbete med en uppsättning

– Malcolm? Någon Malcolm minns jag inte! / Erik Ehn skriver om *Macbeth* på Dramaten

Erik Ehn har spelat en hel del Shakespeare, till exempel Demetrius i *En midsommarnattsdröm*, Orsino i *Trettondagsafton*, titelrollen i *Hamlet*, Ferdinand i *Stormen* och Hotspur i *Henrik IV*. Just nu är han aktuell i Staffan Valdemar Holms uppsättning av *Macbeth*, som hade premiär 20 maj på Dramaten. Här är Erik Ehn egen berättelse om arbetet fram till premiären.

SITTER OCH LÄSER *MACBETH*. Vinter-OS är i sitt slutskede, Sverige har vunnit i ishockey, en hel nation har följt den rafflande finalen och en bit från mitt hem hyllas hjältarna av tusentals människor som trotsar kylan och jublande tar emot dom. Jag tänker: det är ju hockeyspelare jag skulle ha blivit, det samlar och enar hela landet, folk älskar det. Mycket bättre betalt skulle jag ha fått dessutom. Vem bryr sig om teater?

Någon timme senare sätts tv:n på, min nio månader gamle son tuggar på fjärrkontrollen och råkar sätta på uppvisningen i konstakning. Guldmedaljören i soloakning Jevgenij Plusjenko gör sitt uppvisningsprogram. Trots att min 5-åriga dotter studsar runt och leker "inte stöta golvet" och sonen illvrålar för att han inte får gnaga vidare på fjärrkontrollen stannar allt upp för mig. Det jag ser genom tv-rutan fångar mig totalt, sättet han rör sig är såklart tekniskt skickligt, men där finns också *det andra* det där som inte kan förklaras, det som berör ens inre, rör upp ens känslor och får mig att uppleva något magiskt, det som är konst. Lättad över att jag gör det jag gör och inte spelar hockey, ser jag fram mot våren och *Macbeth* på Dramaten.

PÅ FÖRSOMMAREN 2005 fick jag frågan av regissören Staffan Valdemar Holm om jag ville medverka i hans uppsättning och spela Malcolm. Jag lovar att läsa pjäsen.

Malcolm? Jag har sett ett par uppsättningar, bland annat på Stads-teatern med Sven Wollter för ett antal år sedan, Polanskis filmatisering, men någon Malcolm minns jag inte. Är det han som mördas av Macbeth

Erik Ehn. Foto: Sören Vilks

och sedan återkommer som valnad? Det kan ju va kul. Märker att jag egentligen inte kommer ihåg någon karaktär mer än Macbeth, Lady Macbeth och portvakten.

Läser pjäsen. Nej det var inte han som mördas, det var ju Banquo, just det ja. Malcolm är son till den mördade kungen Duncan, och som sedan blir den rättmätige ledaren och härledaren. En ganska stor roll med framförallt en lång och märklig scen med Macduff i andra akten. Det blir med andra ord en utmaning att göra den rollen så att den syns, får en historia och berör åskådarna. Premiären är satt till den 20 maj 2006, dit är det långt.

Erik Ehn som Malcolm i *Macbeth*. Foto: Sören Vilks

FÖRSÖKER LÄSA PJÄSEN SÅ MYCKET jag hinner, tittar också på några filmatiseringar och hur Malcolm görs där. Först Orson Welles ... Jaha, han strök hela spelscenen med Macduff ... Det blir man ju lagom inspirerad av. Ser även Trevor Nunn's filmatisering med Ian McKellen i huvudrollen, den är mycket bra och "nära" filmad. En del skådespelare vill absolut inte se andras tolkningar och uppsättningar av något de själva skall medverka i. Mig stör det inte, jag tycker det är spännande och kan vara inspirerande att se och läsa andras tankar om en roll eller en karaktär. Man måste ändå i slutändan göra det till sitt och på sitt eget sätt. Så börjar det för mig, jag läser och försöker ganska brett hitta inspiration.

Läser den översättning av Ulf Peter Hallberg, och bearbetningen av Staffan Valdemar som vi skall använda oss av. Översättningen känns bra, hur bra brukar visa sig när man börjar repetera på riktigt. Bearbetningen är också bra och djärv. Den gör pjäsen, i mitt tycke tydligare, flera mindre karaktärer är borta eller sammanslagna till större. Malcolms scen med Macduff är kvar i sin helhet.

GÅR TILL VÅR TALPEDAGOG några veckor före kollationeringen för att med hennes hjälp undersöka texten ytterligare. Hålla versen och reda ut betoningar osv. Det är märkligt hur texten ändå blir annorlunda och ställer större krav på förståelse när man läser den högt för någon annan, till skillnad från när jag tyst läser den för mig själv. Det är en mycket bra träning och för mig bra sätt att förbereda mig. Jag tvingas reda ut saker i ett ganska tidigt skede, saker som inte har egentligen med gestaltning att göra utan mer att verkligen begripa vad scenerna handlar om, vad jag säger. Går till henne några gånger till innan vi sätter i gång på allvar.

21 MARS. KOLLATIONERING. Första gången hela ensemblen läser pjäsen tillsammans. Tycker det är väldigt nervöst. Förutom skådespelarna och

statisterna räknar jag till ca 40 personer som är med på läsningen, det är pressansvariga, marknadsförare, sufflös, dramaturg, kostym, producent, scen personal, belysning, ljussättare osv. Vi får höra en liten historik om *Macbeth* på Dramaten i tidigare uppsättningar. Det är inte vidare muntert, de uppsättningar som har gjorts har tydligen floppat ordentligt allihop. År 1858 spelades den på gamla Dramaten, den lades ner efter två föreställningar! 1909 sattes den upp och lades ner efter bara fyra gånger, 1931 Lars Hansson som Macbeth, lades ner efter tretton gånger. Tora Teje som Lady Macbeth fick dock bra kritik för sin insats. Lars Hansson spelade titelrollen igen 1955 och då gavs nitton föreställningar. Den senaste, 1986, var tydligen inte heller den så lyckad, det blev bara sju kvällar. Vad säger man om detta? Ja, lätt verkar det ju inte vara, men nog borde vi kunna slå rekordet på nitton föreställningar; där har vi bra odds. Vi såg idag även modellen av scenografin signerad Bente Lycke Möller. Oerhört snyggt och enkelt, där finns inga stora scenbyten, palats, borggårdar eller hedar, det är rent och avskalat vilket ställer karaktärerna mer i centrum.

Dagen efter börjar vi skådespelare och regissör på allvar. Det är nu Staffan Valdemars tankar presenteras, hans idéer om rollerna, varför och hur de agerar. Egentligen en väldigt känslig dag då ens egna tankar helt kan krocka med regissörens.

Regissörer arbetar givetvis på olika sätt. Staffan Valdemar är klar över sin tolkning och sin anledning till att sätta upp den, om man kan säga så. För min del blev det absolut ingen besvikelse på något sätt, hans vilja att göra de mindre figurerna intressanta med sin egen historia har han lyckats med i sin bearbetning. Däremot blev jag ganska förvånad över idén och stämningen i den absolut första scenen...

Under veckan går vi sakta igenom pjäsen och lägger scenerier direkt. Kommer att tänka på att en stor bit för skådespelare i början av en repetitionsprocess är att lära sig regissörens sätt att arbeta på. En sådan sak som att omedelbart lägga scenerier kan för en annan regissör vara helt van-sinnigt. En del menar till och med att

det är fullständigt omöjligt att göra. Och vi skådespelare får försöka läsa av och arbeta på olika sätt med olika metoder. För min del känner jag att jag mycket väl kan försöka göra scenerier direkt, skriva ner dem och försöka minnas, men det som händer är att i steg två måste jag undersöka dem och fylla dem, hitta motivationen och värdera sceneriet. En del saker känns omedelbart fel, men får man tid på sig kan man arbeta sig fram till att det blir rätt, eller komma med ett eget bättre förslag.

Örjan Ramberg som Macduff. Foto: Sören Vilks

VI FORTSÄTTER VECKAN DÄR PÅ att scen för scen gå framåt. Innan vi gått genom hela pjäsen är det svårt att få någon överblick av rollen, särskilt som vi ännu inte kommit fram till min och Macduffs scen i fjärde akten som jag tycker är något av en nyckel-scen för min roll. Det handlar mycket om rollens bäge, och hur man 'doserar' känslor och uttryck, vad man avslöjar när och hur. Märker också, precis som med skillnaden tidigare mellan att läsa tyst för sig själv och sedan högt för någon annan, skillnaden när man läser i rummet med de andra rollerna närvarande. Plötsligt ser man texten ytterligare på ett nytt sätt; vilka som är närvarande när saker sägs, vilka som inte är närvarande och frågor ställs direkt hur detta påverkar ens roll. Ett väldigt tydligt exempel är när vi, mycket nervösa och generade, skall improvisera en dans som finns i första akten; det finns bara en kvinna och resten män!

Kommer så in på min och Macduffs scen i fjärde akten. Den går i korthet ut på att Malcolm, för att testa Macduffs lojalitet, målar upp sig själv som en fullständigt usel ledare och blivande kung. Han säger bland annat att han är full av lusta och girighet och att Macbeth skulle framstå som ett lamm jämfört med hans egen ondska och grymhet. När han fått Macduff att säga att en sådan person inte har rätt att regera, då vänder plötsligt Malcolm och tar tillbaka allt han sagt om sig själv och sin uselhet. Frågan är då hur man lägger upp det. Man kan spela det så att publiken hela tiden förstår att det är en test av Macduff. Man kan också spela det så att publiken tror på Malcolms utspel lika mycket som Macduff. Sedan finns naturligtvis massor av fler sätt, mer eller mindre intressanta. Som skådespelare är det roligare, tycker jag, att göra det fullständigt på allvar i första delen, verkligen försöka övertyga om att Malcolm är en skurk och fullständigt saknar tro på sig själv och sin egen förmåga. Staffan Valdemar är inne på samma linje, han menar till och med att kanske Malcolm är det han beskriver i den första delen. Det blir en spännande och givande repetition och jag känner mig lättad över att vi inte hade helt olika syn på scenen, då hade det blivit jobbigt ...

Någon dag senare kommer vi till scenen när Malcolm presenterar sin krigslist: att med trädgrenar dölja soldaternas antal och på så sätt förirra fienden. Här förvånar Staffan Valdemar mig. Han vill att det skall framstå som en plötslig och ogenomtänkt ingivelse från en mycket pressad och osäker prins ... Det är bara att pröva.

Under tiden vi repeterar pågår en debatt i pressen angående valet av *Macbeth* som pjäs med tanke på könsfördelningen av roller. Debatten påverkar inte arbetet för oss i repsalen. Vi vet att Staffan Valdemar har en glasklar tanke med pjäsen ur just kvinna-mans-perspektiv. Vi vet också vad som görs samtidigt på teatern som tidningarna inte nämner ett ord om. Det är bara tråkigt om publiken tror på de befängda tankar och påstående som okunniga journalister ger uttryck för. Vi arbetar enträget och koncentrerat vidare.

Lena Endre som Lady Macbeth. Foto: Sören Vilks

VARJE FREDAG GÅR VI IGENOM vad vi gjort under veckan, för att minnas det själva och, tror jag, för att Staffan Valdemar skall kunna se mer av helheten.

NÄR VI GÅTT IGENOM PjäSEN TILL SLUT börjar vi om från början igen, scen för scen. Vi bryter upp det igen och, som jag skrev tidigare, försöker hitta i scenerierna och tankarna. Vi hinner med detta, egentligen det viktigaste arbetet, ett par gånger till innan slutspurtan börjar. Första gången vi kommer från repsal ner på scenen blir en bra upplevelse. Eftersom Staffan Valdemar är så förberedd och rutinerad behövs nästan inga korrigeringar mot det vi tidigare gjort. Sätter mig i salongen och såg kollegorna arbeta, det ser väldigt snyggt och bra ut.

AV NÅGON ANLEDNING RUSAR ALLTID de sista två veckorna iväg i en vansinnig fart, det skall provas smink, klippas här provas kläder, sätts ljus, tekniken skall få sin tid att repetera, de ganska många, scenbytena mm.

4 MAJ. Genomdrag av första akten på scenen. Hänger i luften, hinner inte ner i känslorna. När känslan av scenen börjar anas då är scenen redan över.

5:E MAJ. Genomdrag av andra akten. Söker efter en ton i början av min och Macduffs scen, Staffan Valdemar tjarar och tjarar, jag tror att jag vet hur det borde vara men det blir inte så.. Det känns som jag gör det med någon form av dubbelkommando, samtidigt som jag gör det hör jag hur det borde låta om det vore bra.

VI FORTSÄTTER NÅGRA DAGAR framåt med repetitioner av scener och har även något genomdrag. Jag får många små ändringar och regianvisningar som jag måste minnas till nästa genomdrag.

9:E MAJ. Första hela genomdragen på scen med kostym. Irriteras av alla små regianvisningar som jag brottas med, som jag måste minnas och ändå vara helt öppen för situationen och inte gå runt med anvisningar i huvudet. Helhetsmässigt ser det bra ut vi har tid kvar och har kommit förvånansvärt långt.

13 MAJ. Första mötet med publik. Inte så nervös som jag tror jag ska vara. Det blir lite värre i andra akten. Jag märker att eftersom det är så korta scener har jag bara en chans, om det inte finns där direkt när scenen börjar är det väldigt svårt att hinna spela in sig, mina scener är för korta för det. Jag får nu alltså ta de sista tillfällena innan premiären till att repetera hur jag skall förbereda mig innan scenerna för att hitta lätt balans. Jag vet att jag lätt kan bli överladdad och det är ju inte heller bra. Hitta balansen helt enkelt. För pjäsen i helhet känns det bra, alla har ju sitt som de brottas och sliter med, men det känns rätt.

17, 18 MAJ. Vi fortsätter med publikgenomdrag, eller offentliga genrep som det så stiligt heter.

19 MAJ. PRESSGENREP. Full salong varav strax över hundra journalister. Fruktansvärt nervös, konstigt att det

Thomas Hanzon som Banquo i *Macbeth*. Foto: Sören Vilks

Christina Högman sjunger i *Macbeth*. Foto: Sören Vilks

påverkar så mycket ändå. Troligen är det gradskillnader som inte märks så mycket men jag tyckte inte att jag hittade lika rätt som jag tidigare gjort. Hela ensemblen känner av en sådan här kväll, men vi vet också att vi har en mycket genomarbetad och bra föreställning med oss.

20 MAJ. 22.40. Strax efter premiären. Nu känns det bara så skönt att vi gjort det. Det var mycket bättre respons från publiken än igår och för egen del känns det som att gjorde så bra som jag kan önska i nuläget, om några dagar kommer det att kännas mer avspänt och säkert bli mycket bättre. Jag känner mig stolt över att vara med i den här uppsättningen som verkligen kommer att bli en som jag minns. Det har varit ett stabilt repetitionsarbete från början till slut med en mängd mycket, mycket duktiga medarbetare och fantastiska konstnärer.

SOM AV EN HÄNDELSE, någon dag efter premiär, passerar jag Kungsträdgården, där tusentals människor står och hyllar hockeylandslaget som tydligen vunnit VM nu. Man kanske ändå skulle ha blivit ... Nej, jag kan inte ens stå på ett par skridskor. När jag var liten och spelade bandy på gympan fick jag alltid stå i mål, där kunde jag krampaktigt hålla mig i målburen för att inte trilla. Nej, jag skall spela Malcolm i *Macbeth*. Nu har ju repetitionerna slutat, nu kommer publiken, dem som det handlar om.

Det är nu allt börjar.

Text: Erik Ehn